https://e-conference.uz/index.php/gumanitar Avgust,2026

RAQAMLI DAVRDA OILA INQIROZLARINI PROGNOZLASHTIRISH VA INTEGRASIYALASHGAN MEDIATSIYA MODELI: AMALIYOT VA STRATEGIYALAR

Mehmonqulova Mardona G‘aybullayevna
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Tarix fakulteti talabasi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24216625

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv va jadal raqamlashuv sharoitida o‘zbek oilalarida yuzaga kelayotgan yangi turdagi ziddiyatlar, “raqamli begonalashuv” hamda kommunikativ inqirozlar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, an’anaviy yarashtirish institutlarining zamonaviy muammolar qarshisidagi transformatsiyasini o‘rganib, psixologik, huquqiy va ijtimoiy ko‘makni birlashtiruvchi “Integratsiyalashgan mediatsiya modeli”ni hamda yosh oilalar barqarorligini ta’minlashning innovatsion mexanizmlarini ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli begonalashuv, oilaviy kommunikatsiya, integratsiyalashgan mediatsiya, oilaviy inqirozlar, ijtimoiy moslashuv, emotsional intellekt.

Kirish: Raqamli makon va oilaviy munosabatlarning yangi arxitekturasi

Bugungi kunda axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning hayotimizga chuqur kirib borishi oilaviy munosabatlar tizimini ham tubdan o‘zgartirdi. Agar ilgarigi tadqiqotlarda ajrimlarning bosh omili sifatida asosan moddiy yetishmovchilik yoki uchinchi shaxslarning aralashuvi ko‘rsatilgan bo‘lsa, hozirgi kunda “raqamli begonalashuv” va raqamli psixologik omillar birinchi planga chiqmoqda.

Oila va xotin-qizlar bo‘limlaridagi amaliy faoliyat va so‘nggi ilmiy kuzatishlar shuni ko‘rsatmoqdaki, yosh oilalardagi ajrimlarning aksariyati er-xotin o‘rtasidagi jonli muloqotning yo‘qolishi, ijtimoiy tarmoqlardagi idealizatsiya qilingan hayotga taqlid qilish va o‘zaro ishonchsizlikning virtual makonda chuqurlashishi bilan bog‘liqdir. Shuning uchun ham ushbu muammoni tizimli tahlil qilish va uning oldini olishning innovatsion modellarini ishlab chiqish zamonaviy sotsiologiya va psixologiyaning dolzarb vazifasidir.

Raqamli begonalashuv va "Sanalgan ittifoqlar" inqirozi

Amaliy tadqiqotlarimiz asosida zamonaviy yosh oilalarning parokanda bo‘lishiga olib kelayotgan ya’ni sotsial-psixologik trendlarni quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

Smartfonga qaramlik: Tirik muloqot chog‘ida sherigini e’tiborsiz qoldirib, doimiy ravishda telefonga chalg‘ish oilada emotsional sovuqlikni keltirib chiqarmoqda. Bu holat er-xotin o‘rtasida “sen meni eshitmayapsan” degan ichki norozilikni va emotsional qator buzilishlarini shakllantiradi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi “Virtual hayot” illyuziyasi: Instagram, TikTok kabi platformalarda namoyish etilayotgan “baxshiyor va dabdabali oila” modellari yosh kelin-kuyovlarda o‘z turmushidan qoniqmaslik hissini uyg‘otmoqda. Natijada real hayotdagi oddiy maishiy qiyinchiliklar fojia sifatida qabul qilinmoqda.

Oilaviy rollar o‘zgarishi: Axborot oqimining tezligi tufayli ayollarning ijtimoiy faolligi oshib borayotgan bir davrda, erkaklar ongida an’anaviy paternalistik (patriarxal) qarashlarning saqlanib qolishi jiddiy qadriyatlar to‘qnashuvini keltirib chiqarmoqda.

An’anaviy yondashuvdan Professional Tizimga: Integratsiyalashgan Mediatsiya Modeli (IMM)

Mavjud mahallalardagi yarashtirish komissiyalari yoki jamoatchilik institutlarining faoliyati ko‘p hollarda zamonaviy raqamli va psixologik muammolarni chuqur anglamasdan, faqatgina yuzaki “pand-nasihat” bilan cheklanib qolmoqda. Bizga bugun “Integratsiyalashgan mediatsiya modeli” (IMM) zarur. Bu model 3 ta asosiy ustunga tayanadi:

1-ustun Psixologik diagnostika va korreksiya: Nizoli vaziyat yuzaga kelganda dastlab er-xotining emotsional intellekti va xarakterlar muvofiqligi professional psixolog tomonidan tahlil qilinadi.

2-ustun Huquqiy paritet va mediatsiya: Nizolarni sudgacha hal etish bosqichida er-xotinning mulkiy, ijtimoiy va ota-onalik huquqlari teng himoya qilinishi ta’minlanadi.

3-ustun Ijtimoiy reabilitatsiya: Inqirozga uchragan oila a’zolarining jamiyatga qayta moslashishi va ularni tamg‘alash (stigmatizatsiya)dan himoya qilish mexanizmi ishga tushiriladi.

Muammoni bartaraf etishning innovatsion va amaliy strategiyalari

Oila inqirozlarining tizimli oldini olish maqsadida quyidagi strategik yo‘nalishlarni davlat va jamiyat miqyosida tatbiq etish lozim deb hisoblaymiz:

Digital-gigiyena va Oilaviy Media-madaniyat loyihasi: Yosh oilalar uchun uydan gadjetlarsiz hududlar (masalan, kechki ovqat payti yoki yotoqxona) va “raqamli detoks” soatlarini joriy qilish bo‘yicha ijtimoiy tavsiyalar hamda dasturlarni ommalashtirish.

“Smart-Oila” preventiv mobil ilovasi: Nikohlanuvchi yoshlar uchun oilaviy inqirozlarni anonim testdan o‘tkazish, nizolarni boshqarish bo‘yicha psixologik keyslar va bepul onlayn-mediator (huquqshunos va psixolog) xizmatini jamlagan milliy raqamli platformani yaratish.

Krizis markazlari va “Otalar maktabi” tizimi: Oilaviy mas’uliyatni faqat ayol zimmasiga yuklash stereotipini sindirish uchun erkaklar o‘rtasida “Emotsional intellekt va mas’uliyatli ota” tushunchalarini rivojlantiruvchi ijtimoiy-psixologik treninglar tizimini yo‘lga qo‘yish.

Xulosa

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, XXI asr oilasi — bu shunchaki iqtisodiy-boshpanali ittifoq emas, balki ikki mustaqil shaxsning intellektual va emotsional hamkorligidir. Raqamli texnologiyalar davrida oila barqarorligini saqlash majburiy taqiqlar yoki eski qoliplar yordamida amalga oshmaydi.

Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatda ajrimlar statistikasini sun’iy ushlab turish emas, balki har bir shaxs o‘zini xavfsiz, qadrli va baxtli his qiladigan sog‘lom oilaviy muhitni shakllantirishdir. Zero, raqamli dunyo xavflariga qarshi tura oladigan, o‘zaro muloqot madaniyatiga ega bo‘lgan oilalargina kuchli sotsial davlatning poydevori bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Republicasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-87-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2018-yil.
3. Alimova, X. A. (2023). Zamonaviy o‘zbek oilasining ijtimoiy-psixologik transformatsiyasi va nizolarni mediatsiya qilish muammolari. DSc diss. avtoreferati.
4. Turdiyorov, A. R. (2025). Raqamli jamiyatda oilaviy munosabatlar psixologiyasi va fabbing muammosi. Ijtimoiy fikr jurnali, №3, 78-85-b.
5. Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. Computers in Human Behavior, Vol. 54, 134-141.
6. Yunusov, A. B. (2025). Oilaviy nizolarni hal etishda mahallalardagi jamoatchilik institutlari va professional mediatsiyaning o‘zaro nisbati. Jamiyat va boshqaruv jurnali, №2, 112-119-b.